

A NEGATÍV PROBLÉMAORIENTÁCIÓT MÉRŐ KÉRDŐÍV (NEGORI) KIDOLGOZÁSA ÉS PSZICHOMETRIAI MUTATÓI¹

KASIK László

SZTE BTK Neveléstudományi Intézet
SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport
kasik@edpsy.u-szeged.hu

GÁL Zita

SZTE BTK Pszichológiai Intézet
SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport
galzita@psy.u-szeged.hu

TÓTH Edit

MTA-SZTE Képességfejlődés Kutatócsoport
SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport
tothedit@edpsy.u-szeged.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér, célkitűzések: A személyközi problémákkal kapcsolatos negatív orientáció mérésére számos – nemzetközileg ismert és elfogadott – kérdőív áll rendelkezésünkre, melyek a negatív orientációt egyetlen faktorról mérik. Célunk egy olyan többfaktoros kérdőív létrehozása volt, amellyel részletesebben és megbízhatóan mérhető a serdülőkori személyközi problémák és azok megoldásához való negatív viszonyulás.

Módszer: A kérdőív kifejlesztése során két mérést végeztünk ($N_{2016} = 952$, $N_{2017} = 835$) 12, 15 és 18 évesek körében. A tesztelt kijelentéseket egy korábbi pilotvizsgálat kategóriarendszere, valamint diákok és szakemberek kijelentései alapján állítottuk össze, majd egy elméleti faktorstruktúrába rendeztük. A konvergencia és diszkriminációs validitás elemzéséhez az SPSI-R-t (D’Zurilla és mtsai, 2002) használtuk.

Eredmények: A feltáró és a megerősítő faktorelemzés mindegyik életkorban nagymértékben alátámasztotta az elméleti faktorszerkezetet, és az útelemzés szintén megerősítette a változók kapcsolatrendszeréről gondoltakat. A kérdőívfejlesztés eredményeként a NEGORI

¹ A kutatás az NKFIH (OTKA) K119591 pályázat keretében valósult meg. A tanulmány írása alatt Kasik László Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült.

(Negatív Orientáció Kérdőív) egy 21 ítemes, mindegyik vizsgált életkorban igen jó megbízhatósági mutatókkal rendelkező hatfaktoros kérdőív, mellyel a negatív orientáción belül a negatív énhatékonyság, a negatív következmények okozta rossz érzés, a problémával való nem foglalkozás mint pozitívum, a problémahárítás, valamint a negatív viszonyulást mutató szokás és a problémamegoldásra való várakozás mérhető.

Következtetések: A többfaktoros kérdőívvel számos korábbi, életkorra és nemre jellemző adattól eltérő és részletesebb információkat szereztünk, melyek – kiegészítve majd további kutatásokkal – hozzájárulnak ahhoz, hogy a szociálisprobléma-megoldást fókuszba állító segítő-fejlesztő iskolai programok kidolgozása és alkalmazása során a problémamegoldó stílusok mellett sokkal több egyéni jellemző ismeretében tudjanak koncentrálni a problémamegoldást alapvetően meghatározó viszonyulásra is.

Kulcsszavak: negatív orientáció; NEGORI-kérdőív; 12, 15 és 18 évesek; feltáró és megerősítő faktorelemzés; útelemzés

BEVEZETÉS. A NEGATÍV PROBLÉMAORIENTÁCIÓ JELLEMZŐI ÉS MÉRÉSE

Társas problémáink megoldásának (*social problem-solving*) eredményessége nagymértékben függ attól, miként viszonyulunk (*problem orientation*) általában és az adott problémához, a problémamegoldáshoz mint folyamathoz, illetve mennyire tekintjük magunkat hatékony problémamegoldónak (pl. D’Zurilla és mtsai, 2002; Frauenknecht és Black, 2010; Strough és Keener, 2013). A hazai és a külföldi kérdőíves vizsgálatok (pl. Eskin, 2013; Kasik, 2015) eredményei egyaránt azt mutatják, hogy amennyiben viszonyulásunk negatív, vagyis például nem hiszünk abban, hogy az adott probléma megoldható, és úgy gondoljuk, képtelenek vagyunk bármit tenni a megoldás érdekében, igen nagy az esélye a sikertelen problémamegoldásnak. Problémaorientációnkat elsősorban a családi szocializáció formálja, és a negatív viszonyulást főként az anya (gondozó) negatív orientációja és problémamegoldó viselkedése határozza meg (pl. Nezu és mtsai, 2004). Bizonyított

az is, hogy a gyermek- és serdülőkorai negatív viszonyulás hosszú távon negatívan hat a tanulmányi-szakmai sikerességre, a szociális kapcsolatok minőségére, illetve jelentős szerepet játszik a reményvesztettség, a stressz és a depresszió kialakulásában (pl. Eskin, 2013; Frauenknecht és Black, 2010).

A szociálisprobléma-megoldás értelmezésére számos elméleti modellt dolgoztak ki (pl. D’Zurilla és mtsai, 2002; Crick és Dodge, 1994; Frauenknecht és Black, 2010). D’Zurilla és munkatársai (2002) szerint a társas problémák olyan komplex – kognitív-emocionális-viselkedéses – és többnyire tudatos folyamatot indukálnak, amelynek célja a probléma megoldása, illetve a probléma okozta kellemetlen érzések és gondolatok csökkentése, megszüntetése. E folyamatot tekintik szociálisprobléma-megoldásnak, amit két – egy orientációs és egy megoldói – részfolyamatra osztottak. Az orientációs részfolyamat a probléma iránti érzékenységet, a megoldás iránti elköteleződést és az énhatékonyságot foglalja magában, ami lehet pozitív (adaptív) vagy negatív (maladaptív, diszfunkcionális). A megoldói részfolyamat során

definiáljuk a problémát, alternatív megoldási módokat keresünk, értékeljük ezeket a lehetséges következmények mentén, majd döntünk, melyiket valósítjuk meg, végül ezt követi a kivitelezés (megoldás). D’Zurilla és munkatársai (2002) három általános megoldói stílust (racionális, impulzív, elkerülő) különítették el, amelyek egy problémahelyzetben is kombinálódhatnak az adott helyzet, a probléma és a helyzet szereplőinek sajátosságai alapján. Frauenknecht és Black (2010) kutatásai alapján problémamegoldó stílusunk az életkor előrehaladtával egyre inkább helyzet- és személyspecifikus, illetve problémamegoldásunkat idővel egyre többször meghatározzák múltbéli tapasztalataink (szokások, minták, gyakran alkalmazott technikák formájában), amelyek nem tudatos folyamatokként az orientációs és a megoldói szakasz során egyaránt alakítják problémamegoldásunkat.

Az orientációs szakaszban gondolkodásunk egy pozitív vagy negatív motivációs-érzelmi bázis mentén működik (D’Zurilla és Nezu, 2007). Ennek központi eleme az énhatékonyság, „az egyén azon képességébe vetett hite, hogy eléri a teljesítmény egy bizonyos szintjét, és ez befolyásol olyan történéseket, amelyek hatással vannak életére” (Bandura, 1994: 71), vagyis az abban való hit, hogy problémahelyzetben elérhetjük tetteinkkel a kívánt hatást, befolyásolhatjuk döntéseinket, a megoldásra irányuló törekvéseinket, valamint az adott cselekvésekkel kapcsolatos erőfeszítések szintjét és mértékét. Frauenknecht és Black (2010) úgy vélik, az énhatékonyság együttesen jelenti a szándék, a cél és az egyéni lehetőségek felülvizsgálatát egy-egy társas probléma esetében. Maydeu-Olivares és D’Zurilla (1996) a negatív orientáció három, a pozitív orientáció öt dimenzióját különítették el.

A negatív énhatékonyság mellett a problémamegoldás pesszimista megközelítése és az alacsony frusztrációs tolerancia a negatív problémaorientáció dimenziói. A pozitív problémaorientáció dimenziója a probléma kihívásként való értelmezése; a pozitív végkimenetelben való bizakodás; a pozitív énhatékonyság; a pozitív gondolatok a megoldásra fordított idővel és a befektetett energiával kapcsolatban; valamint az énbé vetett hit arra vonatkozóan, hogy szükség van a megoldásra, azt nem lehet elkerülni.

D’Zurilla és Maydeu-Olivares (1995), valamint D’Zurilla és munkatársai (2004) szerint a szociálisprobléma-megoldás működésének átfogó jellemzésére a kérdőívek a legalkalmasabbak, míg a film- és történetelemzések – például a megbízhatóságot csökkentő erős érzelmi involválódás miatt – kevésbé. A kérdőívek egyik része a problémamegoldás teljes folyamatának (orientációs és megoldói), másik részük egy-egy részfolyamatának (pl. érzelemalapú megoldási módok, elkerülés) mérését teszi lehetővé. Igen jó megbízhatósági mutatókkal rendelkezik, nemzetközileg ismert és serdülők körében gyakran alkalmazott kérdőív a Problem Solving Inventory (PSI, Heppner, 1988), a Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R, D’zurilla és mtsai, 2002) és a Social Problem-Solving Inventory for Adolescents (SPSI–A, Frauenknecht & Black, 2010). A Negative Problem Orientation Questionnaire (NPOQ, eredeti, francia változat: Gosselin és mtsai, 2005; angol változat: Robichaud és Dugas, 2005) pedig az egyik legtöbbet használt, felnőttek mérésére alkalmas és a negatív problémaorientációt szintén egy faktorral mérő kérdőív.

A PSI a negatív és a pozitív orientációt egyetlen faktorral (*Problem solving confidence*) méri, ahol a negatív orientációt kife-

jező tétel (bizonytalanság érzése problémahelyzetben) fordított itemként szerepel a pozitív viszonyulást tartalmazó tételek között (bizik magában; meg tudja oldani; kitartó és kreatív problémamegoldónak tartja magát az egyén). A SPSI–R-rel a pozitív és a negatív orientáció külön faktorról (*Positive problem orientation, Negative problem orientation*) mérhető. A negatív orientáció tételei egy kognitív-emocionális, míg a pozitív orientáció tételei elsősorban egy kognitív viszonyulási készletet fejeznek ki. Így a kérdőívben szereplő, pozitív orientációra utaló kijelentések vélekedésekre, míg a negatív orientációra vonatkozók érzelmekre utalnak. A negatív orientáció tételei azt fejezik ki, hogy maga a probléma, a döntési helyzet, a próbálkozás és az esetleges kudarc egyaránt kellemetlen érzésekkel jár (ijedtség, félelem, idegesség, bizonytalanság, feleslegesség). A pozitív orientáció tételei azt tartalmazzák, hogy az egyén számára kihívást jelent egy társas probléma; szembenéz a problémával; azonnal nekilát a megoldás kigondolásának; kitartóan keresi a legjobb megoldást; nem adja fel, ha nem sikerül elsőre megoldania.

A SPSI–A orientációt kifejező faktora (*Problem orientation*) három alfaktort foglal magában: gondolatok, érzelmek és viselkedés. A viselkedésfaktor tételeivel az elkerülés néhány formájának (pl. halogatás, negligálás, várakozás) gyakorisága mérhető. Mind az érzelmek-, mind a gondolatokfaktor tartalmaz pozitív és negatív viszonyulást kifejező tételt. A negatív tartalommal bírók – akárcsak az SPSI–R-nél – a problémamegoldási folyamat elején, közben és végén érzett kellemetlenséget, feleslegességet, rossz érzést, önmagára irányuló kételkedést fejezik ki, szemben a pozitív tartalmúakkal (a problémamegoldás szükségessége, a pozitív kimenetel lehet-

ségessége, bizakodás az eredményes kimenetelben).

Az NPOQ állításai a negatív orientáció kognitív összetevőire fókuszálnak (pl. észlelt fenyegetés, énhatékonyság hiánya, negatív következmények). Az NPOQ konvergencia és diszkriminációs validitásának vizsgálatához az SPSI–R felnőtt változatát használták, és az eredmények alapján az SPSI–R Negatív problémaorientáció faktora és az NPOQ hasonló konstruktumot mér (még akkor is, ha az NPOQ a negatív problémaorientáció kognitív komponensét méri, a problémamegoldás emocionális jellegét kisebb mértékben).

Chang és munkatársai (2004) SPSI–R-rel végzett kutatásai alapján a negatív orientációt nagyobb arányban követi impulzív (érzelemalapú, a negatív érzelmeket kifejező, gyakran kapkodó, inkább önmagára koncentráló, szerepátvételre kevésbé képes) vagy elkerülő (a probléma elől menekülő, a helyzetből kilépő, a megoldást halogató) megoldói stílus, mint a pozitív orientációt, ami a racionalitással (tényekre koncentráló, több alternatív megoldást mérlegelő, a következményekkel számoló) mutat erős kapcsolatot serdülők és felnőttek körében egyaránt. Kisebbségi arányban fordul elő, hogy a negatív orientáció a racionalitással, illetve a pozitív orientáció az impulzivitással vagy az elkerüléssel áll szoros összefüggésben.

2009 és 2016 között több – keresztmetszeti, longitudinális és összehasonlító – vizsgálatot végeztünk az SPSI–R-rel és az SPSI–A-val 8–18 évesek és egyetemisták körében (pl. Kasik, 2015; Kasik és Gál, 2017; Kasik és Guti, 2015; Kasik és mtsai, 2016). E vizsgálatok alapján 10–11 éves kortól egyre jellemzőbb a társas problémával és a megoldásával kapcsolatos negatív orientáció, és csökken a pozitív viszonyulás

gyakorisága. A negatív viszonyulás 10–18 éves kor között leginkább a 13–15 évesekre és a lányokra jellemző, illetve az elkerüléssel való kapcsolata 13–14 éves kortól fokozatosan erősödik. Főként fiúk körében tapasztaltuk azt a ritka mintázatot, amiben a negatív orientáció magas racionalitással párosul, illetve ehhez harmadikként az elkerülés kapcsolódik. E kapcsolatlánc (negatív orientáció–racionalitás–elkerülés) alapján feltételezhető, hogy a negatív viszonyulásnak vannak olyan, az egyén számára pozitív jellemzői, amelyek következtében nem ér véget a folyamat (azonnali elkerülés erős impulzivitással), illetve a negatív viszonyulást követően nem azonnal történik elkerülés (az elkerülés egy tudatos, átgondolt döntés eredménye lesz). Mindezekből feltehető, hogy a negatív problémaorientáció nem minden esetben diszfunkcionális, hiszen bizonyos helyzetekben ez a kapcsolódási rendszer, ennek viselkedésben való megnyilvánulása pozitív következményekkel is jár (vagy ezt reméli az egyén), ami jelentős énvédő funkcióval bírhat.

VIZSGÁLAT

Kutatási cél

Az elméleti modellek, a bemutatott és részben alkalmazott kérdőívek negatív orientációt kifejező tételei, valamint egy pilotvizsgálatból származó, a negatív orientáció okainak kategóriarendszere alapján 2016-ban kérdőívet (NEGORI) szerkesztettünk a negatív orientáció átfogóbb mérésére. A feltáró és a megerősítő faktorelemzésekkel célunk egy olyan többfaktoros kérdőív létrehozása volt, amellyel az eddiginél részletesebben mérhető a serdülőkori személyközi problémák és

azok megoldásához való negatív viszonyulás. A konvergens és diszkrimináns validitás elemzéséhez az SPSI–R-t (D’Zurilla és mtsai, 2002) használtuk.

A NEGORI (NEGatív ORientáció Kérdőív) fejlesztési folyamata

Mindazonáltal, hogy eddig számos információt gyűjtöttünk a negatív problémaorientáció serdülőkori jellemzőiről, az alkalmazott eszközökkel (SPSI–R, SPSI–A) annak csak a már említett dimenziói vizsgálhatók. Amennyiben más pszichikus jellemzőkkel végzünk összefüggés-vizsgálatot, azok a megállapítások csak ezekre a területekre vonatkoznak. Egy serdülő (12–13 évesek) körében végzett féléves fejlesztőprogram (Gál, 2016; Gál és Kasik, 2017) tapasztalatai is azt mutatták, hogy a problémákhoz és az azok megoldásához való negatív viszonyulás háttérében a kérdőívek által mérteken túl jóval több ok húzódik meg, és ezek szoros összefüggésben állnak más pszichés és társas jellemzőkkel (pl. magas fokú szorongás, a kirekesztettség gyakori érzése, társakhoz való elégtelen alkalmazkodás).

Annak érdekében, hogy maguktól a serdülőktől is megtudjuk a negatív viszonyulás okait, 2016-ban egy pilot mérést szerveztünk a korábbi, SPSI–R-rel végzett longitudinális felmérésben (Kasik, 2014, 2015, 2016) részt vevő diákok egy részével. A longitudinális felmérés során (N = 180) három éven át vizsgáltuk az első méréskor 12 éves tanulók szociálisprobléma-megoldását. Majd a második évben tártuk fel részletesebben, miért nem szeretnék, nem akarják az akkor 13 éves tanulók (N = 52) megoldani személyközi problémáikat. A pilotkutatásba azokat a diákokat vontuk be, akik magas (az 5-ből 4,2 vagy e feletti) átlagértéket értek el a nega-

tív orientációs faktoron mindkét évben. Két kérdésre kellett írásban válaszolniuk: (1) Általában hogyan érzed, szeretnéd megoldani társas problémáidat? (2) Ha nem, miért nem? A második kérdéssel a problémával és a problémamegoldással való nem foglalkozás okait tártuk fel.

Az oktulajdonítás elmélete (pl. Heider, 2003) alapján a válaszok egyaránt tartalmaztak külső (szituációs) és belső (személyes) okokat. Külső ok például a másik hibáztatása, a másik személy kezdeményezésének hiánya, illetve a modellszemélyek hatása. Belső oknak tekinthető a félelem a problémamegoldás negatív következményétől, a megnyugvást okozó pozitív következmény vagy a negatív énhatékonyság (a sikertelen megoldás előrevetítése). A kategóriák közül kettő teljes mértékben megegyezett az SPSI-R negatív problémaorientáció két tételének tartalmával (az egyén a kudarc okozta rossz érzés és a negatív énhatékonyság miatt nem foglalkozik a problémával). Ugyanakkor több olyan kategóriát határoztunk meg, amelyek tartalmáról a kérdőíves vizsgálat nem nyújtott információt. Ilyen a szokás/minta (pl. „Mert ezt láttam a szüleimtől.”), a várakozás/kezdeményezés (pl. „Mert várom, hogy aki kezdte, az kezdeményezzen.”), a problémaforrás (pl. „Mert nem én vagyok a hibás.”) és a problémamegoldással való nem foglalkozás mint pozitívum (pl. „Azért, mert nekem így lesz jó.”).

A PSI, az SPSI-R és az SPSI-A negatív orientációt kifejező tételei, illetve a pilotvizsgálat kategóriái alapján pszichológusokból és mérés-értékeléssel foglalkozó kutatókból álló csoportunk nyolc elméleti faktort határozott meg, és ezekhez 5-6 kijelentést rendelt. Emellett 49 12 éves, 51 15 éves és 48 18 éves diákot kértünk meg arra, hogy 5-5 kijelentést fogalmazzanak meg mindegyik kialakított elméleti faktorok-

hoz (ezek tartalmáról részletes tájékoztatást kaptak a diákok) – erre azért volt szükség, hogy támogassuk a serdülőktől a pilotvizsgálatban kapott információkat, hiszen a pilotban magas negatívorientáció-értékkel rendelkező tanulókat kérdeztünk.

A szakemberek és a diákok által leírt kijelentéseket a munkacsoport véglegesítette. A végleges kérdőív 40 kijelentést tartalmaz (a kijelentések az „Azért nem akarom megoldani a problémámat, mert...” mondatkezdet befejezése): (1) kudarc/szégyen-félelem (5 item, pl. „...így nem érhet kudarc, hogy nem sikerül megoldanom”), (2) negatív énhatékonyság (5 item, pl. „...biztosan nem tudom megoldani a problémát”), (3) negatív következmény (5 item, pl. „...félek attól, hogy annak valami rossz következménye lesz”), (4) pozitív következmény (5 item, pl. „...így leszek nyugodt”), (5) problémaforrás (5 item, pl. „...nem én vagyok a hibás”), (6) szokás, minta (5 item, pl. „...anyukám sem foglalkozik a problémáival”), (7) szükségtelenség (5 item, pl. „...semmi értelme megoldani”), (8) várakozás (5 item, pl. „...azt várom, hogy magától megoldódjon a probléma”). A kijelentéseket ötfokú Likert-skálán kell megítélni (0 = egyáltalán nem jellemző rám – 4 = teljes mértékben jellemző rám).

A kérdőívet 12, 15 és 18 évesek töltötték ki, az első mérést 2016-ban, a másodikat (ismételt méréssel) 2017-ben szerveztük. A 2016-ban gyűjtött adatokkal feltáró faktorelemzést végeztünk, megvizsgáltuk a faktorok kapcsolatát, valamint az életkor és a nem szerinti különbségeket. A 2017-ben felvett adatokkal megerősítő faktorelemzést, útelelemzést végeztünk, e mintán is feltártuk az életkori és a nem szerinti eltéréseket, illetve a szintén kitöltött SPSI-R eredményeit használtuk fel a NEGORI konvergencia és diszkriminációs validitásának vizsgálatához.

Minta és adatfelvétel

Az első mérést 2016 őszén szerveztük 12, 15 és 18 éves ($M_{12} = 12,13$ $SD_{12} = 0,78$; $M_{15} = 15,07$ $SD_{15} = 0,45$; $M_{18} = 18,11$ $SD_{18} = 0,51$) általános és középiskolás diákok körében. A vizsgálatba 952 tanulót vontunk be ($N_{12} = 310$, $N_{15} = 301$, $N_{18} = 341$). Mindegyik életkorban hasonló a nemek aránya ($N_{\text{lány}12,15,18} = 56, 54, 58\%$). A felvett háttérváltozók alapján az anyák legmagasabb iskolai végzettségének (8 általános, szakmunkás-bizonyítvány, szakközépiskola/érettségi, gimnáziumi érettségi, főiskolai/egyetemi diploma) eloszlása a három életkori csoportban hasonló ($c^2 = 21,19$ $p = 0,25$).

A másik mérést 835 fős mintán ($N_{12} = 290$, $N_{15} = 270$, $N_{18} = 275$) végeztük 2017 tavaszán ($M_{12} = 12,05$ $SD_{12} = 0,76$; $M_{15} = 15,12$ $SD_{15} = 0,41$; $M_{18} = 17,98$ $SD_{18} = 0,62$), e mérésnél két hét múlva ismételt adatfelvételre is sor került. A nemek aránya ugyancsak mindhárom életkorban hasonló ($N_{\text{lány}12,15,18} = 55, 56, 57\%$), illetve az anyák legmagasabb végzettsége mentén a három almintá szintén nem különbözik egymástól szignifikánsan ($c^2 = 20,23$ $p = 0,29$).

A mérésre az iskolaigazgatók és a szülők beleegyezésével került sor mindegyik alkalommal, akiket tájékoztattunk annak tartalmáról és céljáról. Az adatfelvétel egy-egy tanítási órát vett igénybe minden alkalommal.

Statisztikai eljárás

A feltáró faktorelemzés SPSS 24 statisztikai programmal, a megerősítő faktorelemzés Mplus 6.11 programmal történt (Muthén, Muthén, 2010). A feltáró faktorelemzésnél PAF-módszert alkalmaztunk „promax” ($Kappa = 4$) forgatással (faktortöltés $\geq 0,4$).

Az adatok faktorelemzésben való alkalmazhatóságának megállapítására a Bartlett-teszt és a Kaiser–Meyer–Olkin-mutatót (KMO) használtuk. A megerősítő faktorelemzés során weighted least squares, mean and variance-adjusted (WLSMV) becslést használtunk, illetve Theta-parametrizálást (Muthén, és Muthén, 2010). A modell megfelelőségét (fit) a Tucker-Lewis Indexszel (TLI) – relatív fit-index, egy noncentrality-based fitindexszel, a comparative fitindexszel (CFI) és két abszolút fitindexszel (RMSEA, SRMR) vizsgáltuk. A szakirodalom alapján a CFI és a TLI 0,9 és 0,95 feletti értéke, illetve az RMSEA 0,06-nál vagy 0,08-nál alacsonyabb értéke jelzi a modell helytállóságát (Byrne, Stewart, 2006).

A kérdőív konstruktumvaliditását korrelációs vizsgálattal ellenőriztük, amihez az SPSI–R-t (D’Zurilla és mtsai, 2002) használtuk fel. Konvergens validitás esetében a mért és az összehasonlított konstruktumok (faktorok) együttjárása közepes, semmiképpen nem magas, míg a diszkriminációs validitásnál a mért és az összehasonlított konstruktumok (faktorok) között nincs vagy nagyon alacsony az együttjárás. A belső konzisztencia megbízhatóságának mutatójává a Cronbach-alfát választottuk, ami Nunnally (1978) szerint 0,7-es értéktől elfogadható. Az életkori eltéréseket ANOVA-val, a nem szerinti eltéréseket kétmintás t-próbával vizsgáltuk. A korrelációelemzések során Pearson-féle r-t alkalmaztunk.

Mérőeszköz

A NEGORI konvergens és diszkriminációs validitásának vizsgálatát az SPSI–R-rel (D’Zurilla és mtsai, 2002) végeztük. A kérdőív 25 itemes, a kijelentések öt faktorba csoportosulnak: Pozitív orientáció,

Negatív orientáció, Racionalitás, Impulzivitás, Elkerülés (tartalmukról lásd a bevezetőben írtakat). A kijelentéseket ötfokú skálán (1 = egyáltalán nem igaz rám – 5 = teljes mértékben igaz rám) kell megítélni. A hazai vizsgálatok alapján a kérdőív faktorszerkezete teljes mértékben megegyezik az eredeti, angol mérőeszköz struktúrájával, és a 11–18 évesek körében jól mér, megbízhatósági mutatója (Cronbach- α) 0,76 feletti minden életkorban (a hazai keresztmetszeti és longitudinális mérésekről részletesebben ld. Kasik, 2014; Kasik és mtsai, 2010).

A 2016-OS ADATOKKAL VÉGZETT VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEI

A NEGORI szerkezete – a feltáró faktorelemzés eredményei

Az első, 2016-ban végzett felmérés adataival feltáró faktorelemzést végeztünk. Az elemzés alapján ugyanazon hat faktor külö-

nült el mindhárom életkorban: (1) *Problémahárítás* (4 item), (2) *Negatív következmény* (4 item), (3) *Negatív énhatékonyság* (3 item), (4) *Pozitív következmény* (3 item), (5) *Szokás, minta* (3 item), (6) *Várakozás* (3 item). A faktorok és a teljes NEGORI validitás- és reliabilitásmutatóit az 1. táblázatban foglaltuk össze életkori bontásban.

A *Problémahárítás* tételei azt fejezik ki, hogy az egyén azért nem szeretne a problémáival foglalkozni, mert azoknak szerinte nem ő az oka (pl. „...mert nem én szoktam lenni a hibás”). A *Negatív következmény* tételei arról szólnak, hogy az egyén a problémamegoldással kapcsolatban rövid és hosszú távú negatív személyes és kapcsolati következményekkel számol, ami negatív érzésekkel tölti el (pl. „...attól tartok, hogy rossz vége lesz”). A *Negatív énhatékonyság* tételei azt fejezik ki, hogy úgy gondolja az egyén, nem tudja, képtelen megoldani a problémáit, nem tartja magát képesnek a problémái megoldására, feltehetően ezért viszonyul negatívan a problémához és a megoldáshoz (pl.

1. táblázat. A feltáró faktorelemzés eredménye életkori bontásban

Faktor/NEGORI teljes	Itemszám	Cronbach- α		
		12 évesek	15 évesek	18 évesek
Problémahárítás	4	0,80	0,84	0,89
Negatív következmény	4	0,84	0,88	0,85
Negatív énhatékonyság	4	0,87	0,85	0,78
Pozitív következmény	3	0,69	0,70	0,71
Szokás, minta	3	0,66	0,69	0,70
Várakozás	3	0,71	0,79	0,78
NEGORI teljes	21	0,88	0,90	0,88
KMO		0,88	0,89	0,87
Bartlett		2015,29	2615,01	2683,53
df		210	210	210
p<		0,01	0,01	0,01
Teljes variancia (%)		68,11	70,22	65,84

2. táblázat. A faktorok interkorrelációi
(alsó rész: 12 évesek; felső rész: 15 évesek; minden esetben $p < 0,001$)

Faktor	PH	NK	NÉ	PK	SZM	V
Problémahárítás (PH)	–	0,25	0,19	0,36	0,37	0,39
Negatív következmény (NK)	0,25	–	0,61	0,33	0,23	0,30
Negatív énhatékonyság (NÉ)	0,20	0,53	–	0,34	0,31	0,38
Pozitív következmény (PK)	0,19	0,43	0,42	–	0,43	0,46
Szokás, minta (SZM)	0,25	0,33	0,25	0,29	–	0,41
Várakozás (V)	0,21	0,46	0,53	0,40	0,39	–

3. táblázat. A faktorok interkorrelációi (18 évesek; minden esetben $p < 0,001$)

Faktor	PH	NK	NÉ	PK	SZM	V
Problémahárítás (PH)	–					
Negatív következmény (NK)	0,26	–				
Negatív énhatékonyság (NÉ)	0,17	0,58	–			
Pozitív következmény (PK)	0,38	0,37	0,34	–		
Szokás, minta (SZM)	0,45	0,28	0,32	0,35	–	
Várakozás (V)	0,41	0,25	0,26	0,39	0,32	–

„...biztosan nem tudom megoldani a problémát”). A *Pozitív következmény* kijelentései esetében úgy gondolja az egyén, a problémával való nem foglalkozás pozitív következményekkel jár számára, és megnyugvással tölti el: nem lesz ideges, szomorú (pl. „... így leszek nyugodt”). A *Szokás, minta* tételei alapján az egyén környezete (család, pedagógusok, kortársak) nyújtja a mintát arra, hogy ne foglalkozzon a problémáival (pl. „... nálunk otthon ez a szokás”). A *Várakozás* kijelentései értelmében azt várja az egyén, hogy a problémái maguktól megoldódnak, vagyis passzív, nem tekint magára aktív problémamegoldóként (pl. „...majd valahogyan megoldódik”).

A NEGORI-faktorok kapcsolatrendszere

A NEGORI-faktorok interkorrelációs értékeit – életkori almintánként – a 2. és a 3. táblázatban foglaltuk össze. Mind a három életkori csoportnál a kapcsolatok szignifikánsak, pozitívak, valamint 0,17 és 0,61 közöttiek. Mindhárom életkorban a *Negatív énhatékonyság* és a *Negatív következmény* közötti értékek a legmagasabbak ($r = 0,50$ feletti). A 12 éveseknél a *Problémahárítás* és a *Pozitív következmény*, a 15 és a 18 éveseknél a *Problémahárítás* és a *Negatív énhatékonyság* kapcsolata a leggyengébb ($r = 0,20$ alattiak).

Életkor és nem szerinti eltérések

A NEGORI mind a hat faktora esetében azonosítottunk életkori különbségeket, amelyekből – keresztmetszeti vizsgálat révén – változásokra csak következtethetünk. A 4. táblázat adatai alapján a *Negatív énhatékonyság* esetében az életkori minták átlagértékei szignifikánsan különböznek, az életkorról fokozatosan csökkenő tendenciára utalnak ($\{12\} > \{15\} > \{18\}$), és szintén csökkenésre a *Pozitív következmény* értékei ($\{12\} > \{15, 18\}$), ám ennél a faktornál a két idősebb korosztály nem különül el szignifikánsan. Mindezzel szemben a *Negatív következmény* és a *Problémahárítás* a 15 és a 18 évesekre együttesen szignifikánsan jellemzőbb, mint a 12 évesekre ($\{12\} < \{15, 18\}$), valamint a *Szokás, minta* és a *Várakozás* faktoron egyaránt a 18 évesek értek el magasabb értéket ($\{12, 15\} < \{18\}$). A *Problémahárítás* és a *Negatív következmény* esetében a szórásértékek mindhárom életkorban, illetve a *Várakozás*nál a 12 és a 15 éveseknél kisebbek, mint a többi faktornál és életkornál, ami az adott életkori csoporton belüli egyéni különbségek kisebb mértékére utal.

A 12 éves lányok és fiúk eredményei között egyetlen faktornál sincs szignifikáns

eltérés. A 15 éveseknél a *Problémahárítás* (fiúk: $M = 3,25$ $SD = 0,23$; lányok: $M = 2,96$ $SD = 0,34$ $t = 2,77$ $p = 0,006$) és a *Szokás, minta* (fiúk: $M = 1,35$ $SD = 0,39$; lányok: $M = 0,83$ $SD = 0,28$ $t = 2,51$ $p = 0,011$) esetében a fiúk értek el magasabb átlagértéket, míg a *Negatív következmény*nél (fiúk: $M = 3,15$ $SD = 0,20$; lányok: $M = 3,65$ $SD = 0,21$ $t = -2,24$ $p = 0,026$) a lányok átlagértékei magasabbak. A 18 évesek körében a *Negatív énhatékonyság*nál (fiúk: $M = 1,95$ $SD = 0,27$; lányok: $M = 1,41$ $SD = 0,23$ $t = 1,67$ $p = 0,045$) és a *Problémahárítás*nál (fiúk: $M = 3,70$ $SD = 1,03$; lányok: $M = 3,12$ $SD = 1,22$ $t = 2,51$ $p = 0,039$) egyaránt a fiúk értékei magasabbak.

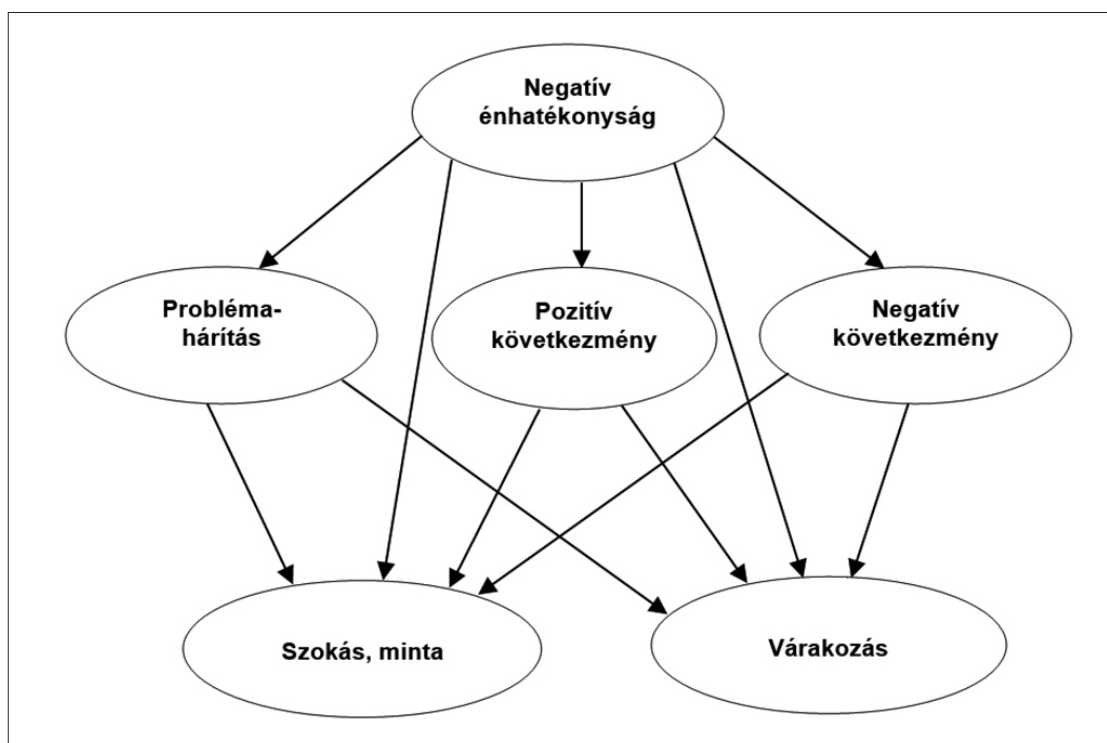
A 2017-ES ADATOKKAL VÉGZETT ELEMZÉSEK EREDMÉNYEI

Megerősítő faktorelemzés, útelemzés

A második, 2017-es mérés adatain megerősítő faktorelemzéssel ellenőriztük a NEGORI faktorszerkezetét. Az elemzés alapján mindhárom életkorban megfelelő a modellilleszkedés, a 2016-os feltáró faktorelemzés során elkülönített hat faktorról végzett megerősítő faktorelemzés

4. táblázat. Faktorokénti életkori különbségek (M = átlag; SD = szórás; ANOVA)

Faktor	12 évesek	15 évesek	18 évesek	ANOVA F (p = /<)
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	
Problémahárítás	2,65 (0,34)	3,08 (0,55)	3,38 (0,44)	21,01 (0,001)
Negatív következmény	3,05 (0,35)	3,55 (0,23)	3,65 (0,19)	3,05 (0,035)
Negatív énhatékonyság	2,81 (1,11)	2,19 (0,88)	1,67 (1,20)	11,78 (0,001)
Pozitív következmény	2,53 (1,02)	1,67 (0,82)	1,77 (0,72)	12,92 (0,001)
Szokás, minta	1,30 (0,93)	1,09 (1,03)	1,60 (0,77)	4,29 (0,014)
Várakozás	1,54 (0,54)	1,84 (0,44)	2,12 (0,97)	2,89 (0,041)

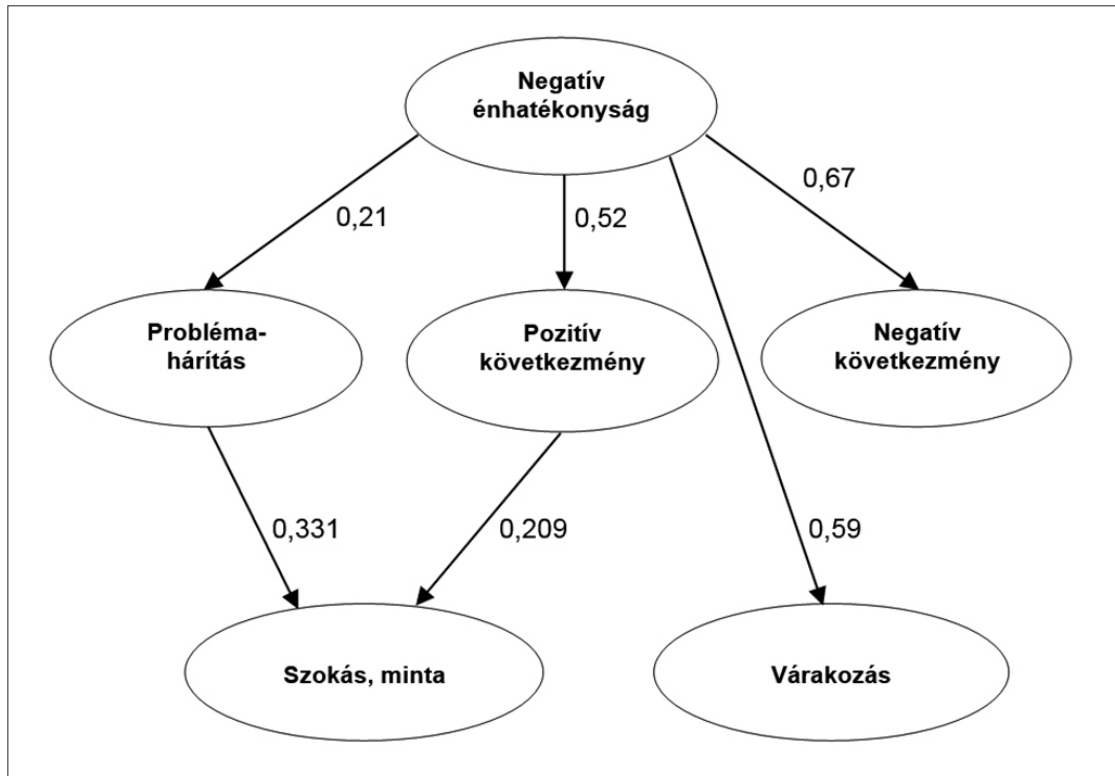
1. ábra. A változók kapcsolatának elméleti modellje

illeszkedésmutatói megfelelőek: 12: $c^2 = 289,98$ $p < 0,001$ $df = 174$ $c^2/df = 1,67$ $CFI = 0,92$ $TLI = 0,90$ $RMSEA = 0,05$ ($p = 0,25$) $SRMR = .06$; 15: $c^2 = 237,12$ $p < 0,001$ $df = 174$ $c^2/df = 1,36$ $CFI = 0,97$ $TLI = 0,96$ $RMSEA = 0,04$ ($p = 0,98$) $SRMR = 0,05$; 18: $c^2 = 285,65$ $p < 0,001$ $df = 174$ $c^2/df = 1,64$ $CFI = 0,95$ $TLI = 0,94$ $RMSEA = 0,04$ ($p = 0,88$) $SRMR = 0,05$.

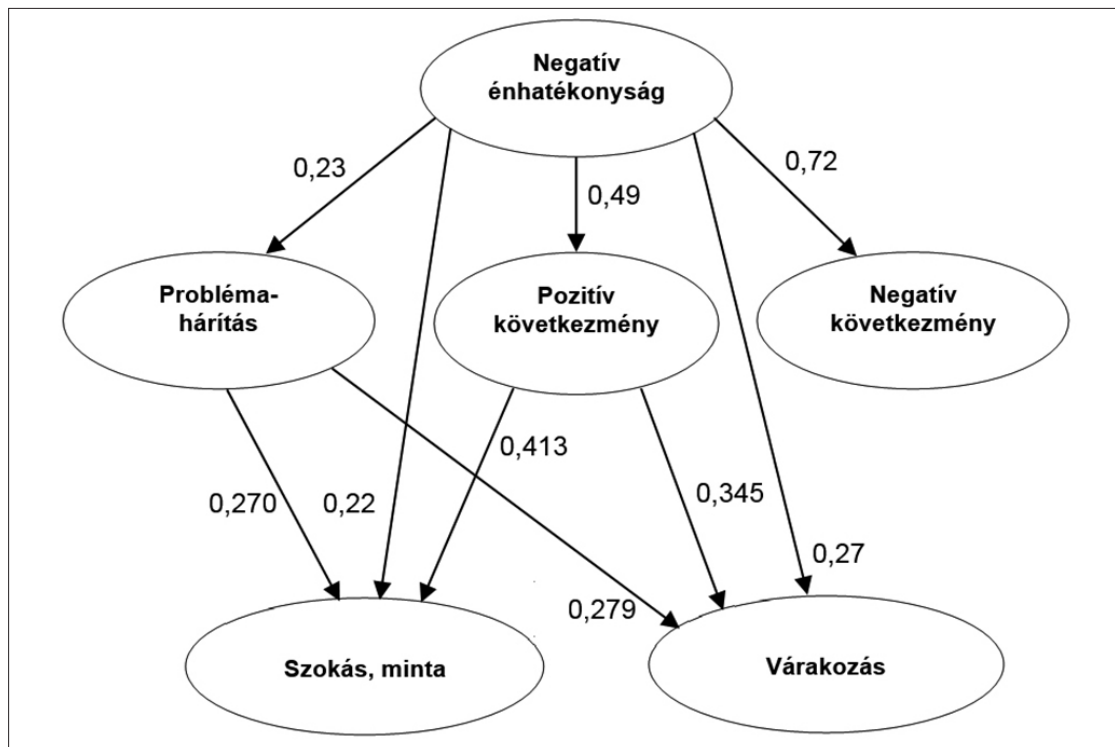
A második mérés adataival útelemzést végeztünk, amivel a faktorok kapcsolatrendszerét, a változók egymásra gyakorolt hatásának elméleti modelljét (1. ábra) teszteltük. Az eddigi kutatási eredmények, valamint az e kutatás során feltárt interkorrelációs együtthatók alapján azt feltételeztük, hogy a modell központi változója a *Negatív énhatékonyság*, ami közvetlenül hat mindegyik változóra, valamint a *Problémahárítás*, a *Negatív következmény* és a *Pozitív következmény*

közvetlenül hat a *Szokás, minta* és a *Várakozás* változóra.

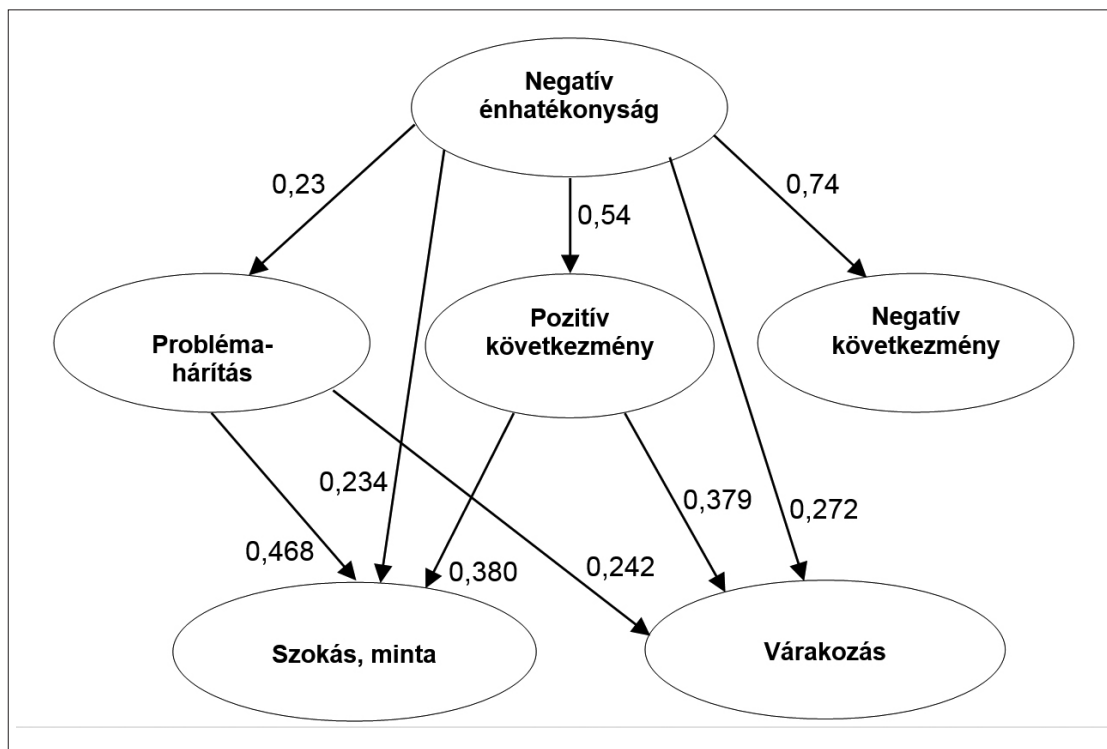
Az elméleti modell illeszkedése megfelelő: 12: $c^2 = 319,49$ $p < 0,001$ $df = 176$ $c^2/df = 1,81$ $CFI = 0,90$ $TLI = 0,88$ $RMSEA = 0,06$ ($p = 0,67$) $SRMR = .08$; 15: $c^2 = 266,44$ $p < 0,001$ $df = 176$ $c^2/df = 1,51$ $CFI = 0,95$ $TLI = 0,94$ $RMSEA = 0,04$ ($p = 0,87$) $SRMR = 0,07$; 18: $c^2 = 325,71$ $p < 0,001$ $df = 176$ $c^2/df = 1,84$ $CFI = 0,93$ $TLI = 0,92$ $RMSEA = 0,05$ ($p = 0,48$) $SRMR = 0,05$. Ugyanakkor több feltételezett kapcsolat nem volt szignifikáns, ezért ezeket a kapcsolatokat töröltük. Az így kapott illeszkedés megfelelő – az elméleti modellel konzisztens – mindegyik életkori almintán (2–4. ábra): 12: $c^2 = 272,54$ $p < 0,001$ $df = 132$ $c^2/df = 2,06$ $CFI = 0,92$ $TLI = 0,90$ $RMSEA = 0,06$ ($p = 0,14$) $SRMR = .08$; 15: $c^2 = 266,44$ $p < 0,001$ $df = 176$ $c^2/df = 1,51$ $CFI = 0,95$ $TLI = 0,94$ $RMSEA = 0,04$ ($p = 0,87$) $SRMR = 0,07$; 18: $c^2 = 327,80$ $p < 0,001$

2. ábra. Az útelemzés eredményei (12 évesek)

3. ábra. Az útelemzés eredményei (15 évesek)

4. ábra. Az útelemzés eredményei (18 évesek)

$df = 177$ $\chi^2/df = 1,85$ CFI = 0,93 TLI = 0,92 RMSEA = 0,05 ($p = 0,48$) SRMR = 0,05.

Az elméleti modellnek megfelelően mindhárom életkori mintánál (2–4. ábra) a *Negatív énhatékonyság* közvetlenül hat a *Problémahárítás*, a *Negatív következmény*, a *Pozitív következmény* és a *Várakozás* változóra, valamint a *Problémahárítás* és a *Pozitív következmény* közvetlenül hat a *Szokás, minta* változóra. Ez a kapcsolatrendszer egészül ki a 15 évesek mintáján a *Problémahárítás* és a *Várakozás*, a *Pozitív következmény* és a *Várakozás*, valamint a *Negatív énhatékonyság* és a *Szokás, minta* közvetlen kapcsolatával. A 15 évesek és a 18 évesek kapcsolatrendszere azonos, az értékek sem különböznek jelentős mértékben. A *Negatív következményre* kizárólag a *Negatív énhatékonyság* hat mindhárom életkori mintán, és az elméleti modellel ellentétben ez a változó szignifikánsan nincs hatással más változóra.

A második és az ismételt mérés adatai közötti kapcsolatok

A második, 2017-es mérés során ismételt mérést is végeztünk (mivel a második és a két hét múlva megismételt mérés eredményei csaknem azonosak, az ismételt mérés részletes adatait nem közöljük). Az adatok kapcsolatát korrelációelemzéssel vizsgáltuk (5. táblázat). A korrelációs értékek a faktorok esetében 0,51 és 0,72 közöttiek, a teljes kérdőívénél (az életkor sorrendjében) 0,63, 0,67 és 0,62.

Életkor és nem szerinti különbségek

A 2016-os és a 2017-es mérés adatain végzett elemzések teljes mértékben egyező életkori különbségeket mutattak (és mivel a második és a két hét múlva megismételt mérés eredményei azonosak, az ismétel-

5. táblázat. Az első és az ismételt mérés adatai közötti korrelációk életkori bontásban
(minden esetben $p < 0,05$)

Faktor/NEGORI teljes	12 évesek	15 évesek	18 évesek
Problémahárítás	0,61	0,71	0,63
Negatív következmény	0,54	0,60	0,68
Negatív énhatékonyság	0,51	0,55	0,61
Pozitív következmény	0,55	0,54	0,51
Szokás, minta	0,61	0,64	0,61
Várakozás	0,67	0,60	0,72
NEGORI teljes	0,63	0,67	0,62

telt mérés adatait most sem közöljük). A 2016-os és a 2017-es vizsgálatok alapján a *Negatív énhatékonyság* és a *Pozitív következmény* értékei egyaránt csökkenő tendenciára utalnak, míg az életkorral növekvő tendencia feltételezhető a *Negatív következmény*, a *Problémahárítás*, a *Szokás, minta* és a *Várakozás* faktor esetében. A fiúk és a lányok 2016-ban kimutatott különbségeit szintén azonosítottuk, illetve a 2017-es mintán a 15 éveseknél nemcsak a *Problémahárítás* és a *Szokás, minta*, hanem a *Várakozás* esetében is a fiúk érték el magasabb átlagértéket (fiúk: $M = 1,39$ $SD = 0,35$; lányok: $M = 0,90$ $SD = 0,34$ $t = 2,45$ $p = 0,015$).

Konvergencia és diszkriminációs validitás – a NEGORI és az SPSI–R kapcsolata

A második mérés adatain végeztük el a NEGORI konvergencia és diszkriminációs validitásának elemzését, amihez az SPSI–R-t (Pozitív orientáció, Negatív orientáció, Racionalitás, Impulzivitás, Elkerülés) használtuk. Az SPSI–R faktorain hasonló értéket értek el a diákok mindhárom életkorban, mint amit korábbi keresztmetszeti és az azokat megerősítő longitudinális kutatásaink

során azonosítottunk ezekben az életkori csoportokban. A pozitív orientáció fokozatos csökkenése, a negatív orientáció, az elkerülés és a racionalitás növekedése, valamint az impulzivitás mindvégig magas értéke jellemző 12–18 éves kor között (részletesen ld. Kasik, 2014, 2015). A korrelációelemzés eredményeit a 6. táblázatban tüntettük fel életkori bontásban.

A *Pozitív orientáció* a *Negatív énhatékonyság* és a *Várakozás* faktorról áll negatív szignifikáns kapcsolatban mindhárom életkorban (6. táblázat). A *Negatív orientáció* mindegyik faktorról és szinte mindegyik életkorban pozitív kapcsolatban áll a NEGORI faktoraival, melyek közül a *Problémahárítás* és a *Negatív énhatékonyság* faktorról való kapcsolatok értékei a 12 és a 15 éveseknél a legmagasabbak. Az *Elkerülés* faktornak egyetlen NEGORI-faktorról sem jelentős a kapcsolata a 12 éveseknél, ám a 15 és a 18 éveseknél igen. Az *Elkerülés* és a *Várakozás*, illetve a *Negatív énhatékonyság* faktor kapcsolata a 15 évesek körében a legerősebb. A *Racionalitás* és az *Impulzivitás* csak a *Szokás, minta* és a *Várakozás* faktorról áll szignifikáns (előbbi negatív, utóbbi pozitív) kapcsolatban a 15 és a 18 éveseknél.

6. táblázat. A NEGORI és az SPSI–R faktorainak kapcsolata
(Pearson r; minden szignifikáns érték esetében $p < 0,01$)

Faktor	Alminta	PO	NO	R	I	E
	12	n.s.	0,35	n.s.	n.s.	n.s.
Problémahárítás	15	n.s.	0,48	n.s.	n.s.	0,31
	18	n.s.	0,29	n.s.	n.s.	0,17
	12	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Negatív következmény	15	n.s.	0,20	n.s.	n.s.	0,16
	18	n.s.	0,16	n.s.	n.s.	0,17
	12	-0,13	0,35	n.s.	n.s.	n.s.
Negatív énhatékonyság	15	-0,22	0,55	n.s.	n.s.	0,43
	18	-0,15	0,28	n.s.	n.s.	0,22
	12	n.s.	0,21	n.s.	n.s.	n.s.
Pozitív következmény	15	n.s.	0,33	n.s.	n.s.	0,31
	18	n.s.	0,20	n.s.	n.s.	0,23
	12	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Szokás, minta	15	n.s.	0,26	-0,16	0,19	0,29
	18	n.s.	0,25	-0,18	0,21	0,22
	12	-0,18	0,29	n.s.	n.s.	n.s.
Várakozás	15	-0,19	0,25	-0,15	0,21	0,52
	18	-0,13	0,18	-0,19	0,18	0,31

Megjegyzés: PO = Pozitív orientáció; NO = Negatív orientáció; R = Racionalitás; I = Impulzivitás; E = Elkerülés; n.s. = nem szignifikáns

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Az SPSI–R *Negatív orientáció* faktora a negatív énhatékonyságot, a megoldásba vetett alacsony hitet, a megoldás szükségességét, a következmények kismértékű becslését, a megoldás és a jövő negatív kapcsolatát, valamint a megoldással járó frusztráció nehéz kezelését kifejező kijelentéseket tartalmaz. A kérdőívvel végzett korábbi vizsgálatunk alapján 12–18 éves kor között a negatív orientáció fokozatosan növekszik. A pilotvizsgálatban a 13 éves diákok válaszainak kategorizálása alapján a *Negatív orientáció* faktorba tartozó terü-

letek megjelentek külön vagy részkategóriaként, ám több olyan kategóriát is elkülönítettünk, amelyek tartalmáról a kérdőíves kutatások korábban nem nyújtottak információt. Ilyen volt a minta alapján történő problémakezelés (viselkedését modellszemély viselkedésével magyarázza), a problémával való foglalkozás hiányának pozitívumként való kezelése (az lesz számára jó, ha nem foglalkozik a problémával), valamint a várakozás arra, hogy a másik fél kezdeményezze a probléma megoldását (nem ő a hibás, nem neki kell kezdeményezni a megoldást). E válaszok mögött az alacsony énhatékonyságon, a megoldásba

vetett alacsony hiten és a megoldás szükségtelenségének érzésén kívül meghúzódnálátszott a felelősségvállalás alacsony szintje vagy hiánya, a sikertelen megoldástól való félelem, illetve a sikertelen megoldás miatti szégyen előli menekülés (Kasik, 2016). Mindezt megerősítették a féléves fejlesztőprogram (Gál, 2016) elő- és utómérésének eredményei, valamint a foglalkozások során szerzett tapasztalatok is.

A pilotkutatás eredményei egyértelműen alátámasztották azt a feltételezésünket, miszerint a negatív problémaorientáció értelmezéséhez szükséges figyelembe venni a kérdőívek által mérteken kívül más területeket is. A pilot során feltárt okok kategóriái jelentős segítséget nyújtottak a NEGORI kidolgozásában. Az eredeti, 40 kijelentésből álló kérdőív faktorszerkezetének vizsgálata alapján a végleges NEGORI 21 tétel, és mindhárom vizsgált életkorban (12, 15 és 18 évesek körében) jó megbízhatósági mutatókkal rendelkezik. A hat faktor részben lefedi a PSI, az SPSI–R, az SPSI–A negatív orientációt mérő tégeleit és a pilotmérés kategóriáinak többségét. A megerősítő faktorelemzés adatai alátámasztották a hatfaktoros modellt mindhárom életkorban. Az „*Azért nem akarom megoldani a problémámat, mert...*” kijelentéskezdetek minden bizonnyal magyarázzák azt, hogy a NEGORI-faktorok közötti kapcsolatok minden életkorban pozitívak. A validitásvizsgálat alapján a SPSI–R Negatív orientáció faktora szinte mindegyik életkorban alacsony vagy közepes, illetve pozitív kapcsolatban áll a NEGORI-faktorokkal, amit más negatív orientációt mérő eszközzel is igazoltak (pl. Robichaud, és Dugas, 2005). Az eredmények alapján a Negatív orientáció és a NEGORI-faktorok tégelei között csak részben van tartalmi átfedés.

Az útelemzés eredményei nagymértékben megerősítették a változók kapcsolatáról előzetesen gondoltakat mindhárom életkorban. A kapcsolatrendszer már a 12 évesek mintáján is azt mutatja, hogy a negatív problémaorientáció központi komponensének tekinthető a negatív énhatékonyság. Ez hatással van a problémák megoldásának kezdeményezésére vagy annak elutasítására, a negatív következményektől való félelemre, illetve arra, hogy a problémamegoldás nem megkezdését pozitív következményekkel ruházza fel az egyén. Mindezt – közvetve vagy közvetlenül – alakítja, formálja a problémamegoldó szokásokat, a tapasztalatok mintát adnak, illetve várunk arra, hogy vagy magától megoldódjon a probléma, vagy a másik kezdeményezzen és megoldja aktív részvételünk nélkül.

Az életkori jellemzők vizsgálatokor mindkét mintán ugyanazokat a különbségeket azonosítottuk, így a 2017-es adatok mintegy megerősítik a 2016-os eredményeket. A NEGORI-faktorokon elért eredmények árnyalják az SPSI–R-rel kapott életkori sajátosságokat (pl. Kasik, 2014, 2015), hiszen a NEGORI alapján a problémákkal és az azok megoldásával kapcsolatos negatív énhatékonyság életkori eltérései csökkenő tendenciára utalnak ($\{12\} > \{15\} > \{18\}$). Ugyanakkor a negatív következményekkel való számolás egyre erőteljesebben jelenik meg, és csökken a pozitív következménybe vetett hit mértéke – feltehetően ezek együttesen táplálják a negatív énhatékonyságot. A negatív viszonyulás mint minta, illetve a várakozás és a problémahárítás nő az életkorral, melyek megjelenését szocializációs hatások eredményezik: a családtagok, a pedagógusok és a kortársak negatív viszonyulása hat a diákok ilyen jellegű viszonyulására. A problémahárítás (nem én vagyok a hibás, ezért nem kell

tennem semmit) értelmezhető a felelősségvállalással szorosan összekapcsolva is, de felveti a probléma, a problémában a viszonyok értelmezésének, átlátásának hiányát is. Az adatok alapján a várakozás összefügg az elkerülő problémamegoldó stílussal, amit a validitásvizsgálat eredménye is megerősített. Scheier és munkatársai (1986), valamint Chang és Sanna (2001) kutatásai alapján a magas negatív énhatékonyság alakulásában jelentős szerepet játszik a közvetlen környezetben élők (család, kortársak) viszonyulása, viselkedése. A pesszimista serdülők kevés lehetséges megoldást vesznek számba, nagyon gyakran főként érzelmeik alapján döntenek, aminek eredménye igen sokszor a probléma megoldásának elkerülése. Ezt a kapcsolatrendszer szintén tükrözik a validitásvizsgálat eredményei: a racionális problémamegoldó stílussal negatív, az impulzívval és az elkerülővel pozitív a kapcsolata a *Szokás, minta* és a *Várakozás* faktornak. E két ok életkorral egyre inkább meghatározó jellege alátámasztja Frauenknecht és Black (2010) azon kutatási tapasztalatát, miszerint a problémamegoldást – annak orientációs és megoldói folyamatát egyaránt – az életkor előrehaladtával egyre többször meghatározzák múltbéli tapasztalatok szokások, minták formájában.

Sem a 2016-os, sem a 2017-es vizsgálat során nem azonosítottunk a 12 éves lányok és fiúk között jelentős különbséget egyik faktornál sem. Korábbi, SPSI-R-rel végzett longitudinális kutatásaink során is azt tapasztaltuk, hogy a mért területeken 13–14 éves kortól mutathatók ki szignifikáns különbségek (Kasik, 2015). Az egy faktorral mért negatív problémaorientáció a korábbi vizsgálatok alapján a lányokra jellemzőbb serdülőkorban. A NEGORI e tekintetben is részletesebb és egyben eltérő képet nyújt, hiszen

a 15 évesek körében a *Problémahárítás* és a *Szokás, minta* faktoron (a 2017-es vizsgálatban a *Várakozás* faktoron is) a fiúk, míg a *Negatív következmény* esetében a lányok értékei magasabbak. A pilotvizsgálat során a negatív következménytől való félelem mint visszatartó erő kizárólag lányok válaszaiban jelent meg, ami tükrözi azt a kutatási adatot, miszerint rájuk jellemzőbb, hogy a problémák, vitás helyzetek megoldásának módját jobban meghatározza mások véleménye (az ebben megfogalmazott elvárás), illetve problémamegközelítésük érzelmközpontúbb (pl. Grusec és Davidov, 2007; Ladd, 2005). Ám ellentétes a pilotvizsgálat eredményével az, hogy nem a lányok, hanem fiúk értek el magasabb értéket a *Szokás, minta* faktoron, ami alapján rájuk e téren jellemzőbb a mintakövetés. Frauenknecht és Black (2010) szerint főként a családi hatás változtatható meg nehezen (már amennyiben ennek szükségét érzi az egyén), hiszen a mindennapok között megélt eseményei folyamatosan táplálják a negatív attitűdöt. A korrelációs értékek is szemléltetik azt, hogy magát a negatív viszonyulást – ezzel gyakran karöltve az elkerülést – mint számukra pozitívumokkal járó viselkedést értelmezik. Ez rövid ideig megfelelőnek tűnhet (pl. csökken a probléma okozta feszültség), ám hosszú távon diszfunkcionális lehet, mivel később a problémák felbukkannak és általában romboló hatást fejtenek ki a társas kapcsolatra (Laplanche és Pontalis, 1994).

A 18 évesek körében a *Negatív énhatékonyságnál* és a *Problémahárításnál* is a fiúk értékei magasabbak. A *Problémahárítás* esetében a nem szerinti eltérés ellentétes a pilot adataival, ám mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a pilotmérés során a diákok fogalmazták meg negatív viszonyulásuk okait (és ők ekkor 13 évesek voltak),

míg a kérdőív kitöltésekor adott kijelentéseket kellett értékelniük a diákoknak. A pilot alapján a lányokra jellemzőbb, hogy a másikat tekintik problémaforrásnak, tőlük várják a megoldás kezdeményezését, ami a tettekért vállalt utólagos, valamint a jövőre vonatkozó racionális mérlegelésen alapuló felelősségvállaláshoz is kapcsolódik (Szabó és mtsai, 2015), mely összefüggés részletes feltárására mindenképpen szükség lesz a jövőben.

Annak ellenére, hogy a NEGORI-t alkalmasnak tartjuk a problémahárítás, a negatív és a pozitív következmény, a negatív énhatékonyság, a szokás, minta és a várakozás mint a negatív orientáció okainak feltárására, számos további vizsgálatra van szükség egyrészt a kérdőív pontosítása, másrészt az adatok még alaposabb értelmezése érdekében. A kitöltéskor bárkivel kapcsolatban gondolhattak problémákra, problémás helyzetekre a tanulók, ezért érdemes

lesz a jövőben – ahogyan azt tettük az SPSI–R esetében (Kasik, 2015) – a NEGORI személyspecifikus változatát elkészíteni, ami a *Szokás, minta* faktor kijelentéseinek módosítását kívánja meg, hiszen ott családi, kortársi és pedagógusi modellszemélyek szerepelnek a kijelentésekben. Fontos lesz a jövőben a NEGORI más területekkel – például szorongással, általános énhatékonysággal, megküzdéssel, önértékeléssel és a már említett felelősségvállalással – való kapcsolatának a feltárása is. Ezen összefüggés-vizsgálatok eredményei szintén hozzájárulnak majd ahhoz, hogy a problémamegoldást fókuszba állító, gyermekek és serdülők számára kidolgozott segítő-fejlesztő iskolai programok még hatékonyabbak legyenek, a problémamegoldó stílusok mellett sokkal több egyéni jellemző ismeretében tudjanak koncentrálni a problémamegoldást alapvetően meghatározó viszonyulásra is.

SUMMARY

PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF NEGORI (NEGATIVE ORIENTATION QUESTIONNAIRE)

Background, aims: In order to measure the negative orientation according to interpersonal problems, there is a number of accepted questionnaires in Hungarian and international studies that only measure the negative orientation as a single factor. The aim of the recent study was to create a multifactorial questionnaire to measure adolescent's interpersonal problems and their negative attitudes towards the problems reliably and in a more detailed way.

Method: During the development of the questionnaire two measurements were completed ($N_{2016} = 952$, $N_{2017} = 835$) among 12-, 15- and 18-year-olds. The items of the questionnaire were based on the categories of a previous pilot study and as well as the items evolved by students and professionals. The items were arranged in a theoretical factor structure. For analysing the convergent and discriminative validity, the SPSI-R (D'Zurilla és mtsai, 2002) was administered.

Results: Exploratory and confirmatory factor analysis strongly supported the theoretical factor structure in all age groups, and path analysis also confirmed the concept of the relationships between the factors. As the result of the questionnaire development the NEGORI (Negative Orientation Questionnaire) includes 21 items and six factors (negative self-efficacy; negative

feelings caused by the negative consequences; positive consequences as a result of not dealing with the problem; elimination of the problem; the routine of negative attitudes towards the problems; waiting for problem solving) with good reliability indicators in all age groups.

Conclusions: In the present study, administering the new multifactorial questionnaire, we could reveal more detailed age and gender-specific information as in previous studies. These results – with further research – could help evolving such problem-solving school developmental programmes which could not only focus on problem-solving styles, but also could concentrate to the attitudes towards problem-solving.

Keywords: negative orientation, NEGORI (Negative Orientation Questionnaire), 12-, 15- and 18-year-olds, exploratory and confirmatory factor analysis, path analysis

IRODALOM

- BANDURA, A. (1994): Self-efficacy. In Ramachandran, V. S. (ed.): *Encyclopedia of human behavior*. Academic Press, New York. 71–81.
- BYRNE, B. M., STEWART, S. M. (2006): The MACS approach to testing for multigroup invariance of a second-order structure: A walk through the process. *Structural Equation Modeling*, 13(2). 287–321.
- CHANG, E. C., D’ZURILLA, T. J., SANNA, L. J. (2004): *Social problem solving. Theory, research, and training*. American Psychological Association, Washington, DC.
- CHANG, E. C., SANNA, L. J. (2001): Optimism, pessimism, and positive and negative affectivity in middle-aged adults: A test of a cognitive-affective model of psychological adjustment. *Psychology and Aging*, 16(3). 524–531.
- CRICK, N. R., DODGE, K. A. (1994): A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children’s social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1). 74–101.
- D’ZURILLA, T. J., MAYDEU-OLIVARES, A. (1995): Conceptual and Methodological Issues in Social Problem-Solving Assessment. *Behavior Therapy*, 26. 409–432.
- D’ZURILLA, T. J., NEZU, A. M. (2007): *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical Intervention*. Spring Publishing Company, New York.
- D’ZURILLA, T. J., NEZU, A., MAYDEU-OLIVARES, A. (2002): *Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R): Technical Manual*. Multi-Health Systems, North Tonawanda, New York.
- D’ZURILLA, T. J., NEZU, A., MAYDEU-OLIVARES, A. (eds): Social Problem Solving: Theory and Assessment. In Chang, E. C., D’Zurilla, T. J., Sanna, L. J. (2004), *Social problem solving. Theory, research, and training*. American Psychological Association, Washington, DC. 5–28.
- ESKIN, M. (2013): *Social Problem Solving Therapy in the Clinical Practice*. Elsevier. Turkey.
- FRAUENKNECHT, M., BLACK, D. R. (2010): Is it social problem solving or decision making? Implications for health education. *American Journal of Health Education*, 41(2). 112–123.
- GOSSELIN, P., LADOUCEUR, R., PELLETIER, O. (2005): Evaluation of an individual’s attitude toward daily life problems: the Negative Problem Orientation Questionnaire. *Journal de Thérapie Comportementale et Cognitive*, 15(4). 141–153.

- GÁL, Z. (2016): A problémamegoldás fejlesztése felső tagozatosok körében. In Molnár, Gy., Bús, E. (szerk.): PÉK 2016 [CEA 2016] XIV. *Pedagógiai Értékelési Konferencia*. SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged. 48.
- GÁL, Z., KASIK, L. (2017): Egy serdülők körében végzett szociálisprobléma-megoldást fejlesztő tréning és tanulságai. In D. Molnár, É., Vigh, T. (szerk.): PÉK 2017 [CEA 2017] XV. *Pedagógiai Értékelési Konferencia*. SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged. 140.
- GRUSEC, J. E., DAVIDOV, M. (2007): Socialization in the family: The roles of parents. In GRUSEC J., HASTINGS, P. (eds): *Handbook of socialization*. Guildford Press, New York. 284–308.
- HEIDER, F. (2003): *A személyközi viszonyok pszichológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HEPPNER, P. P. (1988): *The Problem Solving Inventory (PSI): Manual*. Consulting Psychologists Press, Palo Alto, CA.
- KASIK, L. (2014): Development of social problem solving – A longitudinal study (2009–2011) in a Hungarian context. *European Journal of Developmental Psychology*. 12(2). 142–158.
- KASIK, L. (2015): *Személyközi problémák és megoldásuk*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- KASIK, L. (2016): „Nem szeretném megoldani” A kortársi problémák megoldásával kapcsolatos negatív orientáció vizsgálata serdülők körében. *Alkalmazott Pszichológia*, 16(2). 37–51.
- KASIK, L., GÁL, Z. (2017): „Nem szeretném megoldani” A kortársi problémák megoldásával kapcsolatos negatív orientáció jellemzői serdülők körében. In D. Molnár, É., Vigh, T. (szerk.): PÉK 2017 [CEA 2017] XV. *Pedagógiai Értékelési Konferencia*. SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged. 138.
- KASIK L., GUTI, K. (2015): A kortársi versengés és problémamegoldás jellemzői serdülők körében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 70(1). 179–195.
- KASIK, L., NAGY, Á., FÜZY, A. (2010): Szociálisprobléma-megoldás kérdőív. Kézirat. SZTE BTK Neveléstudományi Intézet, Szeged.
- KASIK, L., GÁSPÁR, Cs., GUTI, K., ZSOLNAI, A. (2016): Relationship between Social Problem Solving, Anxiety and Empathy among Adolescents in Hungarian Context. In Newton, K. (ed.), *Problem-Solving: Strategies, Challenges and Outcomes*. NOVA Science Publishers, Inc., New York. 177–196.
- LADD, G. W. (2005): *Children's Peer Relations and Social Competence: A Century of Progress*. Yale University Press, New Haven – London.
- LAPLANCHE, J., PONTALIS, J. B. (1994): *A pszichoanalízis szótára*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- MAYDEU-OLIVARES, A., D'ZURILLA, T. J. (1996): A factor-analytic study of the Social Problem-Solving Inventory: An integration of the theory and data. *Cognitive Therapy and Research*, 20(2). 115–133.
- MUTHÉN, L. K., MUTHÉN, B. O. (2010): *Mplus user's guide*. Muthén & Muthén, Los Angeles, CA.
- NEZU, A. M., WILKINS, V. M., NEZU, C. M. (2004): Social problem solving, stress, and negative affect. In Chang, E. C., D'Zurilla, T. J., Sanna, L. J. (eds): *Social problem solving*. American Psychological Association, Washington, DC. 49–65.

- NUNNALLY, J. C. (1978): *Psychometric theory*. McGraw-Hill, New York.
- ROBICHAUD, M., DUGAS, J. (2005): Negative problem orientation (Part I): Psychometric properties of a new measure. *Behaviour Research and Therapy*, 43(3). 391–401.
- SCHEIER, M. F., WEINTRAUB, J. K., CARVER, C. S. (1986): Coping with stress. Divergent strategies of optimists and pessimists. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6). 1257–1264.
- STROUGH, J., KEENER, E. (2013): Interpersonal problem solving across the life span. In Verhaeghen, P., Hertzog, C. (eds): *The Oxford handbook of emotion, social cognition, and everyday problem solving during adulthood*. The Oxford Library of Psychology Series. Oxford University Press, Oxford. 190–205.
- SZABÓ, É., ZSADÁNYI, ZS., SZABÓ HANGYA, L. (2015): Ki szeret iskolába járni? Az iskolai kötődés, a motiváció, az éhhatékonyosság és a tanulmányifelelősség-vállalás vizsgálata. *Iskolakultúra*, 25(10). 5–20.